



Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze

Jerzy Modrzewski określa pojęciem „uczestnictwo społeczne” istotę społecznej rzeczywistości, uznając, iż istnieje ona, a także manifestuje się w społecznym uczestnictwie i współdziałaniu jednostek – osób społecznych – mających byt realny (jako osoby fizyczne) oraz ideacyjny (w kulturze symbolicznej i świadomości społecznej), lecz manifestujących swoją obecność społeczną w świadomości i zachowaniach osób uczestniczących w życiu układu społecznego, ze względu na który owo uczestnictwo jest rozpatrywane¹.

Przejawem społecznego uczestnictwa, zdaniem J. Modrzewskiego², jest:

- sytuowanie się osób w określonym miejscu w strukturze społecznej bądź ich kandydowanie do zajęcia takiego miejsca;
- działanie przejawiane społecznie, właściwe układowi społecznemu, ze względu na który rozpatrywane jest uczestnictwo, adekwatne dla zajmowanego w tym układzie miejsca oraz pojawiających się w nim sytuacji społecznych rozpatrywanych ze względu na daną osobę lub osoby uwikłane w sytuację;
- ujawnianie posiadania lub wykształcenia się określonych cech psychospołecznych (według przyjętego w danym układzie kulturowego wzoru ich kształtu i dynamiki) uznanych w tym układzie za identyfikujące osoby go współtworzące, a zarazem współokreślające jego kul-

¹ J. Modrzewski: *Socjalizacja i uczestnictwo społeczne. Studium socjopedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 2004, s. 51.

² Ibidem, s. 52–72.

ture, zwłaszcza jej aspekt symboliczny, współokreślający świadomość podmiotu i świadomość społeczną w jej rozlicznych formach.

J. Modrzewski dokonał udanej próby typologii społecznego uczestnictwa, uwzględniając atrybutywne jego cechy; podzielił to uczestnictwo społeczne na: uczestnictwo identyfikacyjne, typ uczestnictwa specjalizacyjny adaptacyjny, retrogresywny, ideacyjny, projekcyjny.

Uczestnictwo społeczne jest analizowane z dwóch perspektyw: w perspektywie **segmentacyjnej** wyodrębnia się różne sfery, w których zachodzą stosunki społeczne, na przykład zatrudnienie, czas wolny, życie rodzinne, i bada się związaną z nimi aktywność jednostki; w perspektywie **całościowej** nawiązuje się do stylów życia, ogarnia się całość ludzkiej egzystencji i ukazuje różne powiązania i uwarunkowania czynnikami zewnętrznymi i subiektywnymi zabiegami nadawania sensów³.

W artykule przyjmuję perspektywę segmentacyjną i skupiam się na uczestnictwie osób niepełnosprawnych w kulturze.

Władysław Dykcik⁴ akcentuje, że kultura jest pośrednikiem między jednostką a społeczeństwem, gdyż zapobiega zamykaniu się osób niepełnosprawnych w kręgu własnych spraw i problemów. Aktywność kulturalna skierowana na sztukę nie ogranicza się do wykorzystania jej wielostronnych funkcji profilaktyczno-terapeutycznych w leczeniu deficytów czy zaburzeń rozwojowych, lecz jest kreacją innego, aktywnego stylu życia, organizowaniem środowiska oraz doświadczeń kulturalnych jednostki w jej poznawczych i emocjonalnych relacjach z najbliższym oraz dalszym otoczeniem.

Uczestnictwo w kulturze⁵ w szerokim jej rozumieniu przejawia się bezpośrednio w działalności kulturalnej, w postaci czynnego udziału w różnorodnych, celowo zorganizowanych zajęciach, spotkaniach, działaniach na rzecz kultury, uprawianiu amatorskiej twórczości artystycznej w warunkach domowych, jak i w biernej konsumpcji produktów kultury.

³ H. Żuraw: *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2008, s. 18.

⁴ W. Dykcik: *Aktywność w kulturze i sztuce podstawą edukacji i twórczego życia osób niepełnosprawnych*. W: *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych. Wybrane zagadnienia*. Red. E. Jutrzyńska. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2003, s. 15.

⁵ E. Jutrzyńska: *Uczestnictwo w kulturze osób niewidomych*. W: *Muzyka w życiu osób niepełnosprawnych*. Red. Z. Konaszkiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. F. Chopina, 2004, s. 60; zob. też: E. Jutrzyńska: *Uczestnictwo w kulturze szansą społecznego usamodzielnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Sfery życia osób z niepełnosprawnościami intelektualną*. Red. Z. Janiszewska-Nieścioruk. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005, s. 186.

Uczestnictwo w kulturze przybiera dwie podstawowe formy: recepcji oraz twórczości. Recepcja jest procesem społecznego odbioru przekazów symbolicznych, polegającym na rozumieniu treści mniej więcej zgodnie z intencjami twórców, którzy te przekazy formułują⁶. Twórczość można rozumieć jako wytwory artystyczne mające cechy oryginalności w zakresie treści i formy, wnoszące coś nowego do dotychczasowego dorobku kulturowego⁷. Twórczość jest formą ludzkiego działania, dlatego zakres twórczości wiąże się ze wszystkimi możliwymi rodzajami aktywności człowieka.

Kultura w życiu człowieka pełni wiele funkcji, między innymi hedonistyczną, poznawczą, kreacyjną, kompensacyjno-rehabilitacyjną. W życiu osób niepełnosprawnych aktywne uczestnictwo w kulturze jest jednym ze skuteczniejszych sposobów ich społecznego usamodzielnienia. Twórczość osoby niepełnosprawnej można rozpatrywać w wielu aspektach. Czesław Kosakowski⁸ pisze, iż jednym z nich jest ujmowanie twórczości jako „zespołu stymulatorów społecznych”, a w innej jako „zespołu zdolności” (właściwości intelektualnych) bądź zespołu cech osobowościowych. Bifunkcjonalne wykorzystanie twórczości w tych aspektach pozwala, jak zauważa Ewelina Jutrzyzna⁹, zwrócić uwagę na ogromny potencjał terapeutyczny aktu tworzenia. Działalność twórcza wymaga od osoby niepełnosprawnej na początku aktualizacji i wykorzystania całego zasobu swoich doświadczeń, wiedzy, umiejętności, zdolności psychicznych i intelektualnych cech charakteru. Służy to kształtowaniu samodzielności i aktywności społecznej człowieka niepełnosprawnego.

Hanna Żuraw¹⁰ w swoich badaniach wiele uwagi poświęciła uczestnictwu osób niepełnosprawnych w kulturze i podejmowaniu przez nie kontaktów kulturalnych. Udział w kulturze interesował autorkę jako forma styczności pośrednich realizowanych wobec wytworów kultury w rozumieniu wąskim wyodrębnionym na podstawie kryterium symbolicznego – rozważania zawężono do sztuki i kultury popularnej. Autorka

⁶ R. Pichalski: *Nieprofesjonalna twórczość ludzi niepełnosprawnych i pełnosprawnych*. W: *Człowiek niepełnosprawny w społeczeństwie*. Red. A. Hulek. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1986, s. 420.

⁷ R. Pichalski: *Osoby niepełnosprawne jako twórcy i odbiorcy przekazów kulturalnych*. W: *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*. Red. J. Baran, S. Olszewski. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2006, s. 29.

⁸ C. Kosakowski: *Wielowymiarowy charakter twórczości osób niepełnosprawnych*. W: *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych...*, s. 43.

⁹ E. Jutrzyzna: *Wykorzystanie dramatyzacji muzycznej w edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną*. Red. Z. Janiszewska-Nieścioruk. T. 2. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004.

¹⁰ H. Żuraw: *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym...*, s. 180.

wyróżniła kilka typów uczestnictwa osób niepełnosprawnych w kulturze: uczestnictwo recepcyjne ograniczone, uczestnictwo recepcyjne poszerzone o czytelnictwo, uczestnictwo recepcyjne poszerzone o korzystanie z oferty instytucji, uczestnictwo ekspresyjno-recepcyjne. Jak twierdzi Hanna Żuraw, uczestnictwo kulturalne okazało się niezależne od płci badanych, choć kobiety nieco częściej niż mężczyźni podejmowały działania ekspresyjne. Wyniki badań wskazują, iż uczestnictwo kulturalne stanowi powszechną formę aktywności życiowej, będąc zarazem formą udziału pośredniego w szerszej społeczności. Najbardziej rozpowszechnioną wśród niepełnosprawnych formą styczności z kulturą był wariant uczestnictwa ograniczonego obejmujący zajęcia recepcyjne realizowane za pośrednictwem środków masowego przekazu – zwłaszcza telewizji.

W prowadzonych przeze mnie¹¹ wśród kobiet niepełnosprawnych badaniach dotyczących zagrożenia osób z tej grupy wykluczeniem społecznym podjęłam problem ich udziału w życiu kulturalnym, dostępu do instytucji kultury, a także spędzania czasu wolnego. Badane wskazywały, że bardzo cenią sobie swój czas wolny. Jako najbardziej preferowaną formę spędzania czasu wolnego podawały oglądanie telewizji i słuchanie muzyki. Wiele z niepełnosprawnych kobiet dążyło do kontaktów towarzyskich i wspólnych przeżyć w grupie – czy to wśród osób o podobnych ograniczeniach, czy wśród członków rodziny. Społeczne oddziaływanie grup lub instytucji wspierających aktywność badanych kobiet jest cenne i sprzyja nawiązywaniu nowych kontaktów oraz integrowaniu się w grupie, w środowisku lokalnym. Miało też jednak miejsce ograniczanie przez badane swoich kontaktów w czasie wolnym do wąskiego kręgu rodziny czy koleżanek z domu pomocy społecznej, co sprzyjało automarginalizacji czy marginalizacji respondentów. Kilka kobiet preferowało bierne sposoby spędzania czasu wolnego, co badane tłumaczyły swoim stanem zdrowia i obawą przed odrzuceniem przez innych, pełnosprawnych. Warto zaznaczyć, że aktywne spędzanie czasu wolnego pomaga niepełnosprawnym kobietom w integracji społecznej oraz zwiększa ich poczucie wartości i atrakcyjności, sprzyja nawiązywaniu kontaktów i włączaniu się w różne formy aktywności społecznej. Badane kobiety niepełnosprawne twierdzą, że udział w kulturze jest dla nich istotny i stanowi często podejmowaną formę ich aktywności życiowej, głównie w czasie wolnym. Systematyczny udział w różnego typu imprezach kulturalnych deklarowała 1/5 badanych kobiet, pozostałe stwierdziły w wywiadach, iż nie biorą udziału w tego

¹¹ Badania jakościowe z zastosowaniem wywiadu przeprowadzono wśród 50 kobiet z niepełnosprawnością wzroku i niepełnosprawnych ruchowo od urodzenia lub wczesnego dzieciństwa. Zob. A. Nowak: *Zagrożenie wykluczeniem społecznym kobiet niepełnosprawnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.

typu przedsięwzięciach. Upodobania kulturalne badanych były ograniczane do filmu i muzyki, dostępnych zwłaszcza za pośrednictwem środków masowego przekazu, głównie telewizji. Kobiety niepełnosprawne z grupy badawczej swoje kontakty kulturalne ograniczały do tych, które dawały możliwość spotkania się ze znajomymi, preferowały grupowe wyjścia z nimi do kina. Korzystały z propozycji kulturalnych – lokalnych o różnym charakterze, uczęszczwały do instytucji rozrywkowych, takich jak: kino, teatr, muzeum. Rozwijały aktywnie swoje zainteresowania literackie i zainteresowania muzyczne. Dwie badane przyznały, że piszą wiersze, jedna z nich opublikowała tomik poezji i promowała go w domu kultury; dwie grają na flecie poprzecznym, jedna na instrumentach klawiszowych, a cztery malują obrazy z przeznaczeniem dla siebie i członków swojej rodziny.

Przytoczę kilka przykładów wypowiedzi badanych na temat ich udziału w życiu kulturalnym:

Chodzę do teatru i na koncerty. Amatorsko gram na instrumentach klawiszowych, na organach i akordeonie (kobieta z uszkodzonym wzrokiem).

Biorę aktywny udział w kulturze. Piszę wiersze, które promowałam w centrum kultury, opublikowałam je w tomiku wierszy (kobieta z uszkodzonym wzrokiem).

Biorę dość aktywny udział w wydarzeniach kulturalnych organizowanych w mieście, staram się aktywnie uczestniczyć w konkursach literackich, maluję dla siebie i dla rodziny (kobieta z niepełnosprawnością ruchową).

Badane kobiety dostrzegały bariery w dostępie do imprez kulturalnych i instytucji kultury, takie jak: bariery architektoniczne, społeczne, zdrowotne i ekonomiczne. Twierdziły, iż biblioteki, muzea, kina, teatry są nieprzystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Bardzo kiedyś lubiłam chodzić do operetki, ale obecnie nie dysponuję środkami finansowymi (kobieta z niepełnosprawnością wzrokową).

Nie uczestniczę w imprezach kulturalnych, które są odpłatne (kobieta z niepełnosprawnością ruchową).

Głównym utrudnieniem jest brak wystarczających środków finansowych, a z tego wynika ograniczona możliwość dostępu do usług, do kultury (kobieta z niepełnosprawnością ruchową).

Nauczycielka nie chciała mnie uczyć gry na fortepianie z powodu mojej wady wzroku. (kobieta z niepełnosprawnością wzrokową)

Nie biorę udziału w imprezach kulturalnych, nie chodzę do muzeum, do teatru z powodu barier architektonicznych (kobieta z niepełnosprawnością ruchową).

Niepełnosprawność ruchowa to utrudnienie w dotarciu do celu, związana z tym zależność od osób trzecich w przemieszczaniu się (kobieta z niepełnosprawnością ruchową).

Badane kobiety z niepełnosprawnością wzroku zwróciły uwagę na rolę, jaką odgrywa Polski Związek Niewidomych w dostępie tych osób do kultury. Związek umożliwia niepełnosprawnym nieodpłatny udział w wielu imprezach kulturalnych.

Mieszkanki domu pomocy społecznej aktywnie uczestniczą w festywnach i imprezach rozrywkowych, wydarzeniach i imprezach kulturalnych organizowanych przez dom pomocy społecznej, na przykład w dniu otwartym.

Pracownicy instytucji kultury wykluczają kobiety niepełnosprawne, jak twierdzą badane, z życia kulturalnego ograniczając im dostęp do usług i imprez świadczonych przez te instytucje, nie animują działań ze względu na stereotypowe postrzeganie niepełnosprawności. Uczestnictwo kobiet niepełnosprawnych w kulturze utrudniają bariery funkcjonalne, negatywne podejście do niepełnosprawnych, spostrzeganie ich przez pryzmat ich ograniczeń, jako osób nieporadnych, apatycznych, wycofujących się z życia społecznego. Poważnym problemem dla niepełnosprawnych jest przemieszczanie się, korzystanie ze środków komunikacji miejskiej, perony kolejowe i stacje autobusowe nie są dostosowane do potrzeb niepełnosprawnych. Z prowadzonych badań wynika, że czynniki powodujące wykluczanie kobiet niepełnosprawnych z życia kulturalnego tkwią w ich właściwościach, takich jak: brak atrakcyjności kobiet z niepełnosprawnością (zwłaszcza widoczną), ich zależność od innych osób, cechy osobowości, wycofywanie, samowykluczanie się z tej sfery życia kulturalnego; w czynnikach społeczno-kulturalnych, takich jak: uprzedzenia, negatywne postawy, brak akceptacji, lecz także w dominacji biernego udziału w życiu kulturalnym w rodzinie, braku doświadczeń wyniesionych z domu rodzinnego, barierach ekonomicznych, braku środków finansowych, braku imprez integracyjnych w miejscu zamieszkania kobiet niepełnosprawnych, barierach architektonicznych utrudniających lub uniemożliwiających dostęp do placówek kultury. W sytuacji ograniczenia sprawności uczestnictwo w kulturze może stanowić aktywną formę aktywizacji kobiet niepełnosprawnych i sprzyjać ich włączaniu w życie

społeczne, dlatego ograniczenie ich udziału w kulturze można uznać za niepokojące.

Dużą rolę w organizowaniu badanych kobietom niepełnosprawnym czasu wolnego i imprez kulturalnych odgrywają organizacje społeczne, stowarzyszenia i inne instytucje. Badane kobiety były członkami wielu takich organizacji, przede wszystkim Polskiego Związku Niewidomych, Stowarzyszenia Osób Niepełnosprawnych, Fundacji Pomocy Osobom Niepełnosprawnym.

Polski Związek Niewidomych, realizując cele statutowe, wykonuje zadania związane z działalnością kulturalną i artystyczną – organizuje różne formy tych działań, między innymi zwiedzanie zabytków, wieczorki piosenki, recytacji wierszy, teatr małych form, warsztaty plastyczne, muzyczne, konkursy na małe formy literackie, Ogólnopolski Festiwal Twórczości Muzycznej Niewidomych „Widzieć Muzykę”. Ciekawą formą zaangażowania artystycznego i udziału w kulturze osób z uszkodzonym wzrokiem stanowią inicjatywy podejmowane przez działające w kołach terenowych PZN Kluby Aktywności Twórczej i Kulturalnej. Celem Stowarzyszenia Osób Niepełnosprawnych jest poprawa warunków życiowych osób niepełnosprawnych i umożliwienie im pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, gospodarczym, edukacyjnym, kulturalnym, sportowym, wyzwalanie inicjatyw zmierzających do wszechstronnej ich rehabilitacji, udzielanie pomocy, organizowanie imprez, w tym kulturalnych.

Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze, możliwość ich włączania społecznego w sferę życia kulturalnego pozwalają na pobudzanie świadomości własnej ekspresji tych osób, wpływają na rozwój inteligencji emocjonalnej, zdolności empatycznych. Zdaniem Leszka Plocha¹², zaangażowanie artystyczne osób niepełnosprawnych ma wyzwalać w nich ekspresję jako naturalny, spontaniczny sposób zachowania, uwalniać potencjał sił dynamicznych niezbędny do twórczego rozwoju, może stanowić antidotum na nieprawidłowości rozwoju psychofizycznego, pomagać w leczeniu zaburzeń w zachowaniu i zapobiegać niepowodzeniom życiowym, sprzyjać działaniom psychostymulacyjnym i psychokorekcyjnym opartym na autentycznym obcowaniu oraz aktywnym współtworzeniu sztuki.

Jednym ze sposobów wdrażania osób niepełnosprawnych do uczestnictwa w kulturze jest teatr, szeroko na nich oddziałujący. Udział w zajęciach teatralnych stwarza przestrzeń, w której osoby niepełnosprawne mogą się poruszać i funkcjonować twórczo. Jak zauważają Katarzyna Krasoń i Beata Mazepa-Domagała, kontakt ze sztuką teatralną i udział

¹² L. Ploch: *Środowisko rodzinne jako czynnik warunkujący rozwój zainteresowań teatralnych artystów niepełnosprawnych*. „Szkoła Specjalna” 2009, nr 4, s. 274–288.

w jej społecznej promocji pozwala uczestnikom wydarzeń artystycznych nie tylko indywidualnie przeżywać własne stany uczuciowe, lecz także w sposób zasadniczy określić rodzaj własnych działań tych osób, nieustannie wzbogacać się psychicznie, duchowo, intelektualnie i werbalnie, jak też nieskończenie twórczo doświadczać i poszukiwać siebie. W zadaniach aktorskich pobudzane zostają procesy wyobrażeniowe artystów, aktywizują się ich myśli oparte na rozbudzanej stopniowo i umiejętnie fantazji – jako elementy inspiracji w kreatywności ról teatralnych oraz imaginacji gry zespołowej¹³. Jak twierdzi L. Ploch¹⁴, uczestnictwo w pracach teatru stanowi dla osób niepełnosprawnych szansę ich twórczej inkluzji, zaistnienia w środowisku, wspomaga proces usamodzielniania oraz integracji z innymi uczestnikami, wzmacnia odwagę do ukazywania odrębności, tym samym wpływa pozytywnie na sposób postrzegania siebie i otoczenia. Należy rozwijać zainteresowania i budzić zaciekawienie sztuką teatralną.

Bardzo ważną rolę w propagowaniu udziału osób niepełnosprawnych w kulturze odgrywa szkoła. To w niej uczeń niepełnosprawny może rozwijać swoje zainteresowanie sztuką, uczy się kreatywności, bierze udział w zorganizowanych wyjściach do teatrów i innych placówek kulturalnych. Ważne w umożliwianiu osobom niepełnosprawnym udziału w kulturze jest ich wspieranie przez osoby najbliższe, które pomogą nie tylko w dojeździe do obiektów kulturalnych; pozytywny stosunek bliskich osoby niepełnosprawnej do podejmowanej przez nią aktywności artystycznej sprzyja zainteresowaniu tą formą aktywności.

Polskie kina, teatry, muzea, filharmonie wciąż nie są przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Brakuje przygotowania technicznego, odpowiedniego oznakowania, wykwalifikowanego personelu, informacji o wydarzeniach przygotowywanych z myślą o niepełnosprawnych. Wśród udogodnień zwraca się uwagę na te, które są niezbędne do normalnego funkcjonowania niepełnosprawnych, takie jak: dostosowanie budynków, podjazdy, platformy podnoszące, rampy, windy dla wózków inwalidzkich, sygnalizacja dźwiękowa przy przejściach dla pieszych, niskie progi i krawężniki, w niektórych instytucjach kultury pomoc tłumacza języka migowego dla osób niesłyszących. Warto zadbać o wdrażanie tego typu udogodnień, ponieważ osoby niepełnosprawne mają potrzebę uczestnictwa w życiu kulturalnym, chcą korzystać z różnych możliwości i form obcowania z kulturą.

¹³ K. Krasoń, B. Mazepa-Domagała: *O dramie, teatrze, kreacji i graniu ról*. W: *Wyrazić i odnaleźć siebie, czyli o sztuce, ekspresji, edukacji i arteterapii*. Red. K. Krasoń, B. Mazepa-Domagała. Mysłowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2008, s. 127-199.

¹⁴ L. Ploch: *Środowisko rodzinne...*

Robert Więckowski, niewidomy dziennikarz, stwierdza: „My nie chcemy kulturalnego getta. To jest wielki apel o to, żeby kultura była **kulturą włączającą**. Żebyśmy my, niepełnosprawni, mieli szansę spotkać się z pełnosprawnymi w każdej sali kinowej, w każdej sali teatralnej i wspólnie razem, żebyśmy mogli obejrzeć film czy spektakl teatralny”¹⁵.

Zgodnie z prawem unijnym, instytucje publiczne mają obowiązek przystosowania placówek do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo oraz tych z dysfunkcjami wzroku i słuchu. *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* z 13 grudnia 2006 roku¹⁶ w art. 30 stanowi o uznaniu prawa osób niepełnosprawnych do udziału – na zasadzie równości z innymi osobami – w życiu kulturalnym, zobowiązuje Państwa-Strony do podejmowania odpowiednich środków w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do materiałów w dziedzinie kultury, dostępu do programów telewizyjnych, filmów, teatru, innego rodzaju działalności kulturalnej w dostępnych dla nich formach, dostępu do miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych, takich jak: teatry, muzea, kina, biblioteki. Zobowiązuje Państwa-Strony do podjęcia odpowiednich środków w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości rozwoju i wykorzystania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, nie tylko dla własnej korzyści, lecz także w celu wzbogacenia społeczeństwa.

Jakie działania podejmuje się w celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym pełniejszego uczestnictwa w życiu kulturalnym?

Rozwiązania, jakie można zastosować, aby wyeliminować utrudnienia dla osób niepełnosprawnych, to przygotowanie napisów lub zatrudnienie tłumaczy migowych dla niesłyszących oraz opracowanie audiodeskrypcji dla niewidomych (audiodeskrypcje to dźwiękowy opis tego, czego osoby niewidome nie będą mogły zobaczyć podczas seansu lub sztuki, pozwala zrozumieć osobom niepełnosprawnym, co dzieje się na scenie lub na ekranie). Niesłyszącym w odbiorze pomoże transkrypcja tekstów bądź ich tłumaczenie przez tłumacza języka migowego. Tego typu rozwiązania sprzyjające uczestnictwu osób niepełnosprawnych w kulturze w Polsce nie są dość powszechne.

W ramach umożliwiania niepełnosprawnym udziału w życiu kulturalnym Fundacja Kultury bez Barrier prowadziła akcję „Zabierz łaskę do kina”. Owocem akcji było dokonanie audiodeskrypcji do 41 filmów, udostępnienie 72 spektakli w 19 polskich teatrach oraz wykonanie

¹⁵ Dostęp do kultury dla niepełnosprawnych jest nadal utrudniony. http://megamocni.pl/czytelnia/dostep_do_kultury_dla_niepelnosprawnych_jest_nadal_utrudniony.html [15.01.2014] [dostęp: 21.06.2014].

¹⁶ *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. Dz.U. 2012, poz. 1169.

7 adaptacji wystaw muzealnych¹⁷. Również dyrekcje teatrów starają się umożliwiać niepełnosprawnym udział w przygotowywanych przez nie wydarzeniach: w Warszawie Teatr Konsekwentny wystawia sztuki dla osób niepełnosprawnych sensorycznie, Teatr Polonia i Teatr Polski są wyposażone w pętle indukcyjne, przeznaczone dla widzów niedosłyszących; Teatr Polonia oferuje niepełnosprawnym bezpłatne bilety (po wcześniejszej rezerwacji); Teatr Polski ma miejsca na widowni zarezerwowane dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. W ramach projektu „Usłyszeć teatr” uruchomiono stronę internetową (www.uslyszecteatr.waw.pl) przystosowaną do potrzeb osób niepełnosprawnych¹⁸. W działaniach mających na celu udostępnianie niepełnosprawnym kultury włączają się również muzea: Muzeum Fryderyka Chopina przygotowało specjalną ścieżkę zwiedzania dla osób niewidomych.

Na potwierdzenie tego, że niepełnosprawni mogą brać czynny udział w życiu kulturalnym, warto przytoczyć przykłady udanych przedsięwzięć artystycznych osób niepełnosprawnych: Zespół Pieśni i Tańca „Mazowia-cy”, Fundacja Krzewienia Kultury Artystycznej Osób Niepełnosprawnych, Ogólnopolski Teatr Niepełnosprawnych, Festiwal Piosenki i Form Twórczości Osób Niepełnosprawnych, Fundacja „Mimo Wszystko” wspierająca teatr niepełnosprawnych Radwanek, Ogólnopolski Festiwal Twórczości Teatralno-Muzycznej Osób Niepełnosprawnych Intellektualnie „Albertiana”.

Pełne uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze wymaga spełnienia wielu warunków, ale najważniejszą sprawą jest zmiana społecznego postrzegania osób niepełnosprawnych, zrozumienie ich potrzeb, wspieranie niepełnosprawnych w wykorzystywaniu ich potencjału twórczego i różnych form udziału w kulturze, a także zapewnienie niepełnosprawnym dostępu do dóbr kultury, obiektów i działań w dziedzinie kultury.

Bibliografia

Dostęp do kultury dla niepełnosprawnych jest nadal utrudniony. http://megamocni.pl/czytelnia/dostep_do_kultury_dla_niepelnosprawnych_jest_nadal_utrudniony.html [15.01.2014] [dostęp: 21.06.2014].

Dykcik W.: *Aktywność w kulturze i sztuce podstawą edukacji i twórczego życia osób niepełnosprawnych*. W: *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych. Wybrane zagadnienia*. Red. E. Jutrzyna. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2003.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ R. Gębura: *Wykluczeni z kultury*. 30.09.2010. wiadomosci.ngo.pl. <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/73642> [dostęp: 21.06.2014].

- Gębura R.: *Wykluczeni z kultury*. 30.09.2010. Źródło: Wiadomosci.ngo.pl. <http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/73642> [dostęp: 21.06.2014].
- Jutrzyzna E.: *Uczestnictwo w kulturze osób niewidomych*. W: *Muzyka w życiu osób niepełnosprawnych*. Red. Z. Konaszkiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. F. Chopina, 2004.
- Jutrzyzna E.: *Uczestnictwo w kulturze szansą społecznego usamodzielnienia się osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Sfery życia osób z niepełnosprawnością intelektualną*. Red. Z. Janiszewska-Nieścioruk. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2005.
- Jutrzyzna E.: *Wykorzystanie dramatyzacji muzycznej w edukacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*. W: *Człowiek z niepełnosprawnością intelektualną*. Red. Z. Janiszewska-Nieścioruk. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2004.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. Dz.U. 2012, poz. 1169.
- Kosakowski C.: *Wielowymiarowy charakter twórczości osób niepełnosprawnych*. W: *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych*. Red. E. Jutrzyzna. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, 2003.
- Krasoń K., Mazepa-Domagała B.: *O dramie, teatrze, kreacji i graniu ról*. W: *Wyrazić i odnaleźć siebie, czyli o sztuce, ekspresji, edukacji i arteterapii*. Red. K. Krasoń. B. Mazepa-Domagała. Mysłowice: Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2008.
- Modrzewski J.: *Socjalizacja i uczestnictwo społeczne. Studium socjopedagogiczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 2004.
- Nowak A.: *Zagrożenie wykluczeniem społecznym kobiet niepełnosprawnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.
- Pichalski R.: *Nieprofesjonalna twórczość ludzi niepełnosprawnych i pełnosprawnych*. W: *Człowiek niepełnosprawny w społeczeństwie*. Red. A. Hulek. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, 1986.
- Pichalski R.: *Osoby niepełnosprawne jako twórcy i odbiorcy przekazów kulturalnych*. W: *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*. Red. J. Baran, S. Olszewski. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2006.
- Ploch L.: *Środowisko rodzinne jako czynnik warunkujący rozwój zainteresowań teatralnych artystów niepełnosprawnych*. „Szkoła Specjalna” 2009, nr 4.
- Żuraw H.: *Udział osób niepełnosprawnych w życiu społecznym*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, 2008.

Anna Nowak

Disabled People's Participation in the Culture

Summary: In the paper there are presented chosen aspects of the problem related to the disabled people's participation in culture. An attention is focused at the notion, expressions and kinds of participation, as well as at the different dimensions of the disabled people's participation in the culture. There is exposed a value of culture and it's meaning in the disabled people's life. There are indicated examples of the cultural initiatives in which disabled people participate. There are also presented the perspectives of disabled women's participation in culture (basing at their perception of the problem), as well as the problems of the barriers blocking disabled people's access to the culture and cultural institutions.

Key words: participation, forms of participation, disabled person, culture, barriers

Anna Nowak

Die Teilnahme der Behinderten an der Kultur

Zusammenfassung: Im vorliegenden Artikel wird die Teilnahme der Behinderten an der Kultur erörtert. Die Verfasserin schildert den Begriff und verschiedene Formen und Arten der Teilnahme. Sie betont die Wichtigkeit von der Kultur und deren Werten für das Leben der Behinderten. Angeführt werden Beispiele für kulturelle Initiativen, an denen sich behinderte Personen aktiv beteiligen. Die Verfasserin behandelt auch die Gelegenheit der Frauen, an der Kultur teilzunehmen und weist auf Hindernisse in dem Zugang zur Kultur und Kulturobjekte hin.

Schlüsselwörter: Teilnahme, Teilnahmeformen, behinderte Person, Kultur, Hindernisse